

Josip VRANA, Hrvatskoglagoljski blagdanar. Studija o pravopisu, jeziku i podrijetlu novljanskog rukopisa iz godine 1506. Rad 285, 95—179 i 3 sn.

Dok se prije jeziku i pravopisu naših glagoljskih rukopisa posvećivalo najviše desetak ili petnaestak strana, ovo je prva iscrpnija monografija o jednom hrvatskom glagoljskom spomeniku iz početka XVI vijeka, kojoj je težište upravo na jezičnoj i pravopisnoj strani, te već zato zaslužuje osobitu pažnju.

U uvodu pisac govori najprije općenito o rukopisu blagdanara, koji se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu (sign. IV. a. 99, v. opis kod Milčetića, Starine 33, 330—331), o gospodinu Filipu, koji ga je preveo iz latinskoga originala, o popu Andriji, koji je taj prijevod u Novom prepisao, i o fratru Stipanu s otoka Krka, koji je u gotovu prijevodu (prijepisu) ispisao rubrike. Zatim u tri dijela raspravlja o grafijskim, ortografskim i jezičnim osobinama hrvatskoga teksta (I), o odnosu Blagdanara prema svojem latinskom originalu (II) i o Blagdanaru kao prijevodu toga originala (III).

Još su najbolje uspjela ova posljednja dva dijela, u kojima je pisac na primjerima uspio utvrditi, da je Blagdanar prijevod iz rukopisnoga teksta Peregrinovih *Sermones de sanctis*, premda direktnoga predložka, iz kojega je prijevod imao biti načinjen, nije našao ni u Beču, ni u Pragu, ni u Krakovu, gdje je za njim tragao, i premda neki primjeri, koje pisac navodi, upućuju prije na neki drugi rukopis, a ne na onaj, koji mu je služio podlogom kod poređenja (tako na pr. na str. 106, gdje se jedva može uzeti da se radi samo o »zapisivanju«, koje uz njem. *einschreiben* u toj radnji znači i njem. *sich verschreiben*).

Ako se uzme u obzir, da u inkunabulama Peregrinovih *Sermones* nema nekih propovijedi, koje se nalaze u rukopisnim tekstovima, od kojih su neki do 100 ili do 150 godina stariji od prvih inkunabula toga djela, i da, obrnuto, u inkunabulama ima dvadesetak propovijedi, kojih nema u rukopisima, moglo bi se postaviti pitanje, je li uopće morao postojati takav neposredni latinski predložak, iz kojega je gospodin Filip *ad litteram* prevodio — ili mogao prevoditi — sve dijelove svojega Blagdanara.

Prema Vraninu poređenju u Blagdanaru nema sedam propovijedi, koje se inače nalaze u najstarijem latinskom rukopisu, a tri su u njem nove, kojih nema u tom latinskom rukopisu, ali se nalaze — u nešto skraćenu obliku — u nekim drugim (mlađim) latinskim rukopisima. Ako se razmotri, koje su to propovijedi, vidjet će se, da se u prvih sedam radi o imenima, koja su i inače kod nas bila poznata i poštovana (Lucija, Cecilija, Benedikt, Gregorije i dr.), pa su gotovi *Sermones* o njihovim protoplastima u našem prijevodu mogli postojati i prije prevođenja Peregrinova djela, tako da je prevodilac (ili prepisivač) mogao smatrati nepotrebnim, da ih u drugom — možda manje savršenom ili manje uspjelom — obliku unosi u svoj zbornik. Drugim riječima, ako tih sedam pozicija nema u Andrijinu Blagdanaru, onda to još ne znači — ili ne mora zna-

čiti — da ih nije bilo u Filipovu prijevodu, ili u latinskom predlošku, iz kojega je njegov prijevod preveden.

Što se tiče drugih triju pozicija, koje kod nas dolaze kao pune propovijedi, a u latinskim rukopisima samo kao legende iz kasnijih dodataka djelu Jacopa a Voragine, tu bi bilo osobito uputno i potrebno, da je pisac iscrpno isporodio konstrukciju i jezik tih propovijedi s propovijedima, koje dolaze ispred njih i iza njih, jer bi tako na najpouzdaniji način utvrdio, nema li među njima i kakvih strukturalnih (mislim, strukturalnih u širem a ne samo u lingvističkom značenju) razlika, koje bi upućivale na to, da su one u tom (širem) obliku, možda, nastale kod nas, i da su kod nas od kraćih legenda, koje smo spominjali i koje su im mogle poslužiti kao jezgra, zaokružene i proširene i tako prilagođene ostalim tekstovima u tom zborniku.

Bilo kako bilo, zasluga je Vranina, da je ovom svojom radnjom upozorio na još jednu kopču, koja je naše glagoljaše i naš glagolizam vezala za utjecaje, koji su k nama dolazili iz Češke i bili vezani za razmjerno kratko razdoblje glagoljanja u praškom emauskom samostanu (na Slovanec). Kako se tu radi o Novom, za koji se i inače znalo, da je imao takve veze, Vrana je ovom svojom radnjom pred naše slaviste, a i pred sebe sama, postavio zadatak, koji je za našu kulturnu prošlost vrlo zanimljiv, a svodi se na to, da se — uz Senj, Rijeku i Istru — dublje i svestranije ispituju i odnosi, u kojima je Novi u XIV i XV vijeku stajao s jedne strane s Krkom i s druge strane s Pragom (s našim povratnicima, koji su neko vrijeme boravili u Češkoj). »Kulturno strujanje«, koje Vrana pretpostavlja kao posljedicu toga, što smo s Česima imali zajedničke vladare (str. 156), ne čini mi se u ovom slučaju dovoljno uvjerljivo, jer odatle ne slijedi ništa, što bi objašnjavalo, zašto je baš Novi morao imati takvu ulogu u tim odnosima. Prije će biti, da se radilo o vezama, koje su novljanski pavlini imali s češkim (i poljskim) samostanima. Poznato je, da su pavlini upravo u Poljskoj došli do velikog ugleda, te su se u toj zemlji do danas održali, a zna se, da je i Peregrinus bio rodom iz Šlezije i da je više godina bio provincijal poljske dominikanske provincije.

Prvi dio (I) rasprave, u kojem je pisac htio prikazati sve osobine Blagdanarova jezika i u kojem je došao do zaključka, da taj jezik predstavlja novljanski govor iz druge polovine XV vijeka, i — nešto dalje — da se taj govor u svojim osnovnim odlikama do danas nije bitno izmijenio, ima uz bogatu građu, koja je u njem sadržana, i nekoliko metodičkih grijehaka, bez kojih je moglo (i trebalo) biti.

Svi mi cijenimo Jakubinskoga i njegovo pravilo o zamjeni j a t a, ali to još ne znači, da kod toga treba i ostati. Svako pravilo u fonetici traži svoje dopune, a svaka dopuna umanjuje broj »izuzetaka«, koji nisu obuhvaćeni pravilom. Takvih je izuzetaka, koliko se tiče j a t a, i u Blagdanaru, i Vrana bi nas bio obradovao, da je na osnovi građe, koju je imao i koju ima, pokušao ispitati, ne bi li se njihov broj na neki način smanjiti. On je to mogao i trebao učiniti već i stoga, što je svoju radnju zasnovao na jednoj široj historijski-dijalektologijskoj osnovi, pa je mogao pribjeći i akcentima i pitanjima kvantiteta, za koja je mogao naći dovoljno građe za poređenja i kod Belića, i u današnjem novljanskom govoru.

On se međutim zadovoljio starim filološkim, bolje rečeno mehanističkim nabranjem, koje se uopće ne osvrće na akcente, premda je i piscu moglo biti poznato, da su oni upravo za fonaciju j a t a vrlo važni. Istina, u Blagdanaru se oni posebno ne bilježe, ali ih zato bilježi Belić, na čiju se radnju Z a m ě t k i p o č a k . g o v o r a m ъ (Izv. XIV) Vrana poziva kao na djelo, u kojem je predstavljen s u v r e m e n i , s a d a š n j i , d a n a š n j i novljanski govor. A to je druga metodička griješka, koja umanjuje vrijednost njegova rada. Belićeva je rasprava napisana prije više nego četrdeset godina te — s e n s u s t r i c t o — nije predstavljala d a n a š n j i novljanski govor ni u vrijeme, kada je Vrana pisao tu svoju radnju — a to je bilo prije dobrih dvadeset godina — i još manje ga predstavlja danas, kada je prošao i drugi svjetski rat sa svima posljedicama, koje su se odrazile i koje se odražavaju u životu, pa prema tome i u govoru Novljana. Treba se kloniti takvoga anahroniziranja, tim više što ono autoru nije bilo ni potrebno, jer je — služeći se, naravno, i Belićevim opažanjima — svoje podatke mogao provjeriti na živom novljanskom govoru kako se on govori danas, pa tako dati zaista vrijedan prilog ne samo za historijsku nego i za savremenu našu dijalektologiju. Jer o čemu se zapravo pritom radilo u jeziku naših čakavaca? — O razvojnim tendencijama i o refleksima, koje su te tendencije stvarale u različitim razdobljima čakavske jezične prošlosti, a to znači, da je kod toga ne samo naučni, nego i obični ljudski interes morao pred autora postaviti pitanje: što je s tim refleksima d a n a s ? Kako d a n a š n j i Novljani osjećaju fonaciju j a t a ? Je li se tu što promijenilo od Belićeva vremena, i ako nije, što u naše vrijeme kod njih izaziva te promjene? (mislim to, da se ē izgovara sada kao e, a sada kao i). — To su pitanja, koja nas danas zanimaju i koja bi valjalo ispitivati u dijalektima, a ne davati samo suhu i nesuvislu građu po gramatičkim ili kakvim drugim kategorijama.

U Blagdanarovu jeziku Vrana je dobro osjetio neujednačenost u jedinim dijelovima i pokušavao ju je tumačiti dvojtstvom u pisanju: jedno je bio Filip, koji je djelo preveo, drugo Andrij, koji je već gotovi prijevod prepisao. Prvi mu je (valjda zato, što ga Andrij u zaglavku zove »gospodinom«) »stariji i konzervativniji čovjek«, koji da je »upotrebljavao stariji način pisanja i starije oblike, dok je prepisivač, možda i nesvijesno, uvodio u djelo novi način pisanja i nove, odnosno običnije oblike« (str. 141), a na drugom mjestu (na str. 137), gdje govori o nastavku -o m u instr. sg. f., za koji kaže da se n e može smatrati karakterističnim obilježjem novljanskoga govora, pop Andrij mu kanda i nije iz Novoga, ili bar nije pisao pravim novljanskim govorom, dok za nj veli, da je »bio vjerojatno iz kraja, gdje je taj nastavak bio rasprostranjen, a možda mu se ta novina više svidjela nego popu Filipu«. U oba slučaja očekivalo bi se, da će se pisac iscrpnije pozabaviti tim pitanjem, osobito ako mu se zaista činilo, da obojica (i Filip i Andrij) nisu bili iz istoga mjesta. Uopće, ako je već bio odlučio da se pozabavi jezikom novljanskoga Blagdanara iz god. 1506., neshvatljivo je, zašto ga nije ispoređivao s jezikom u N a r u č n i k u p l e b a n u š e v u i u K o r i z m e n j a k u , koji su štampani nekako u isto vrijeme u nedalekom Senju (prvi god. 1507, drugi god. 1508), pa su već po tome Blagdanaru bili bliži nego Zadarski ili koji drugi

lekcionar, koji je nastao u Dalmaciji, nekoliko stotina kilometara daleko od Novoga.

Od pojedinačnih napomena — ne ulazeći u neka tumačenja, koja su prilično nesigurna, koji put i naivna — spomenut ću samo ove: primjeri *poi* (mj. *toi*), *dada* (mj. *tada*), *ieče* (mj. *reče*) i sl. (str. 103) pokazuju, da je rubrikator imao pred sobom gotov predložak, u kojem neka slova nije umio pročitati; *irudie* ne mora biti griješka (vidi grč. *Ἡρωδίας*, *-διάδος*; str. 104); *pos'većevahu se* (str. 105) za *munda* *re* ima u starijoj alternaciji i knjiga o Jobu, gdje je u grčkom tekstu (I, 5) *ἀπέστειλεν Ἰωβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτούς*, a u Vulgati *mittebat ad eos Iob, et sanctificabat illos*, ispor. kod nas *pomišlaše Iovъ i očišćaše e Vb*, (gdje *pomišlaše* stoji mj. *posilaše*): *posilaše k nimъ Iovъ i posvećevашe e Vt*, prema kojemu ASP. D-215 i Vinod. imaju *posećaše*, *posećevашe*; za *adj. priproč* treba isporučiti *adv. pripročće* a ne *supst. pripročćina*; kada *zemla* — *zemle* valja čitati *zemlja* — *zemlje*, *grafijski* nema razloga, zašto *pokleknuti* (str. 132) u *novljanskom* tekstu ne bi moglo biti *pokljeknuti*; *gubljenje h u ne ti*, *ne tiše i u ne ću*, ne ćeš predstavlja dva različita procesa, i prvi nije morao nastati pod utjecajem drugoga; *povezivanje oblika putemъ, gospodemъ* (*instr. sg.*) i *ustêhъ, vratehъ čelehъ* (*lok. pl.*, str. 134) sa *io-* osn. je sekundarno; da se je *-un* u *instr. sg. f.* u *današnjem* *novljanskom* govoru razvilo neposredno iz *nastavka -u* (str. 137). trebalo bi bolje objasniti i na primjerima pokazati; *neprilično* je uzimati za *poređenja* sad *novljanski* govor, sad *današnji* *književni* jezik (str. 141); *miješanje aorista i imperfekta* (str. 144) nije novo, već je nova samo takva *podjela*; kod *glagolskih* oblika *krupan* je nedostatak, što se *pisac* ne osvrće na *imperativ* i na *kondicional*, *premda* inače *raspoláže* *primjerima* kao što su *raduite se nebesa... letentur... celi* (na str. 105) i sl.; na str. 146. autor kaže, da je »prednost *Blagdanara* u tome, što su samo citati i *prepričavanja* *biblijskoga* teksta *pisani* *mješavinom* *crkvenoslovenskoga* i *narodnoga* jezika, dok je *preostali*, *glavni* dio *djela*, *pisan* *uglavnom* *čistim* *narodnim* jezikom«, ali u *primjerima* u *svojoj* *radnji* on ne odvađa *jedne* od *drugih*.

U *Zaglavku* *pisac* je napisao: »Držim, da sam dovoljno objasnio i s *uspjehom* riješio sva pitanja u vezi s *Blagdanarom*«... To je *neskromno*: *treba* *čitaocu* *preпустiti* da *sâm* *stvori* *sud*, je li u *radnji* *baš* *sve* *riješeno* onako, kako *treba*. On *treba* *također* da *odluči*, je li *sve* s *uspjehom* *riješeno*, i da li je *zaista* *rečeno* *sve*, što se od *pisca* *očekivalo*, a ne da mu *pisac* *sâm* *sugerira* *takav* *povoljan* *sud* o sebi. U *ozbiljna* *čitaoca* *takva* *neskromnost* *mora* *izazvati* *sumnju*, da je *autor* *možda* i *drugdje* u *svojoj* *radnji* *iznosio* *tvrdnje*, koje *nisu* *bile* *sasvim* *objektivne* i *točne*. *Evo* na *pr. Vrana* *sâm* na *istoj* *strani* kaže, da »*jezik* i *stil* *Blagdanara* i *jest* *ono*, u čemu je *njegova* *glavna* *vrijednost*«, a o *stilu* i o *stilistici* u *Blagdanaru*, u *smislu* u kojem se *te* *riječi* *shvaćaju* *danas*, u *cijeloj* *njegovoj* *radnji* *zapravo* *nema* *ni* *govora*. Pa *kako* se *onda* *može* *govoriti*, da su u *njoj* *riješena* *sva* *pitanja*, koja su se *postavljala* u *vezi* s *Blagdanarovim* jezikom i *stilom*? — *Zato* je *bolje* *svagdje*, pa i u *radnjama* u koje je *tko* *uložio*

vrlo mnogo truda, kloniti se takvih pretjeranih sudova o sebi. Vrani to osim toga nije bilo ni potrebno, jer njegov rad uza svu neznatnu vremen-sku zakašnjelost i različne druge nedostatke ipak znači korak naprijed, pa se može očekivati, da će iza njega slijediti i drugi, iscrpniji i solidniji ra-dovi, u kojima će uz *Naručnik* i uz *Korizmenjak* biti obuhva-ćeni i zbornici, koji idu u to vrijeme, kao *Klimantoviće* i *Tkon-ski*, ili, od starijih, *Petrisov*, *Ivančičev* i drugi.

Na kraju svoje radnje pisac je dao tabelarni raspored tekstova u *Blagdanaru* i u četiri zbornika *Peregrinovich Sermones* (iz XIII/XIV, XIV, XV i poč. XVI vijeka), iza čega slijedi latinička transliteracija triju strana glagoljskoga teksta (koja nažalost nije bez stamparskih griješaka), i sasvim na kraju snimke tih triju strana (u umanjenom mjerilu, koje je za treću stranu veće nego za prve dvije). Snimke su vrlo lijepe, vrlo čitljive i dobro izabrane.

J. H a m m